

УДК 796.058

ББК 75.566

Андрій Базілевський

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАХИСНИХ ДІЙ

На основі кореляційного аналізу виявлені вікові особливості становлення тактичного мислення баскетболістів 10–17 років під час гри в захисті. Установлено, що тактичне мислення баскетболістів у захисті формується тільки в процесі набуття досвіду ігрової діяльності й на базі високих показників абстрактного, асоціативного та просторового мислення.

Ключові слова: асоціативне, абстрактне, логічне, операційне, просторове й тактичне мислення, юні баскетболісти.

На основе корреляционного анализа определены возрастные особенности формирования тактического мышления баскетболистов 10–17 лет в защите. Установлено, что тактическое мышление баскетболистов в защите формируется только в процессе приобретения опыта игровой деятельности, а также на базе высоких показателей абстрактного, ассоциативного и пространственного мышления.

Ключевые слова: ассоциативное, абстрактное, логическое, операционное, пространственное и тактическое мышление, юные баскетболисты.

The age peculiarities of forming tactics thinking of basketball players aged 10–17 while playing in defense were found on the basis of correlative analysis. Tactics thinking was determined to be formed in defense only while acquiring game experience and on the basis on high indexes of abstract, association and space thinking.

Key words: association, abstract, logic, operative, space and tactics thinking, basketball players.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. У засвоєнні техніко-тактичних прийомів одну з визначних ролей відіграє розвиток психофізіологічних функцій, до яких, як відзначає Л.Ю.Поплавський [1], належить мислення. В ігровій діяльності його рівень є професійно значимою характеристикою тактичної підготовки спортсмена.

Беззаперечним фактом є те, що мислення гравців найбільше проявляється у вирішенні тактичних завдань команди. При цьому, незалежно від негативного чи позитивного результату, воно все одно вдосконалюється.

Тому сучасне трактування тактичного мислення в командних спортивних іграх зводиться до здібностей гравців швидко оцінювати та ефективно вирішувати ігрові ситуації під час реалізації численних тактичних завдань команди [1].

Сьогодні існують різноманітні наукові підходи щодо вивчення розвитку мислення та його контролю в спортивних іграх. У процесі вивчення цього питання ми стикалися з різними методиками: визначення швидкості ухвалення рішень гандболістами, вивчення структури та вікової динаміки психологічних компонентів мислення волейболістів. Зокрема, звертає увагу на розвиток тактичного та ігрового мислення футболістів І.О.Арбузін [2]. Також відомі автоматизовані методики для діагностики рівня розвитку ігрового й тактичного мислення гандболістів “BALLTEST” [3] та футболістів “FootBallTest” [4].

Проте досліджень щодо динаміки розвитку психофізіологічних властивостей та їхнього впливу на формування тактичного мислення юних баскетболістів ми не виявили, що й спонукало нас до вивчення зазначеної проблеми.

Мета роботи – виявити вікову динаміку розвитку тактичного мислення в баскетболістів 10–17 років під час виконання захисних дій.

Методи дослідження. У дослідженнях брали участь 160 баскетболістів 10–17 років. У кожній віковій групі було по 20 спортсменів. Показники мислення досліджувалися за допомогою методики “Інтест”, розробленої Л.М.Козак та В.А.Єлизаровим [5]. Тактичне мислення вивчалось з використанням комп’ютерної програми “BasketTest” [6].

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз процесів становлення абстрактного, асоціативного, логічного, операційного та просторового мислення в баскетболістів 10–17 років показав особливості його вікової динаміки (табл. 1).

Таблиця 1

Показники деяких різновидів мислення та коефіцієнтів тактичного мислення баскетболістів 10–17 років під час виконання захисних дій, % (M±m)

Вік, роки	Абстрактне n=20	Асоціативне n=20	Логічне n=20	Операційне n=20	Просторове n=20	Коеф. такт. мисл. n=20
10	40,30±2,52	26,06±2,26	64,85±2,18	57,88±3,28	24,23±3,63	33,82±2,43
11	40,00±3,07	26,92±2,24	60,38±2,53	76,54±3,77*	26,91±3,98	35,38±1,85
12	48,29±2,26*	28,57±1,59	73,71±2,90*	81,71±2,26	33,32±3,35	46,56±0,26*
13	53,55±2,30	35,48±1,21*	81,94±1,88*	79,03±2,83	29,01±4,01	53,37±3,06*
14	60,33±2,27*	35,66±2,33	87,67±1,96*	81,67±3,00	45,56±2,99*	60,61±1,53*
15	61,58±3,77	36,32±2,78	90,53±2,09	78,95±3,58	47,36±3,89	63,18±1,88
16	60,00±2,52	40,40±2,20	92,80±1,58	85,60±2,58	65,36±3,03*	67,35±2,05
17	64,86±1,71	50,86±1,80*	93,71±1,24	88,57±1,17	74,31±2,39*	73,44±1,87

Примітка. * – достовірна різниця з попередньою віковою групою на рівні $p < 0,05$ за t-критерієм Стьюдента.

Так, формування абстрактного мислення в юних баскетболістів відбувалося здебільшого поступово, з річними приростами його коефіцієнтів у межах від 0,30 до 4,86% ($p > 0,05$).

Проте можна виділити два періоди значного вдосконалення показників даного виду мислення в досліджуваного контингенту спортсменів – у 12 та 14 років, коли одразу воно поліпшилося на 8,29% з 40,00±3,07 до 48,29±2,26 ($p < 0,05$), і на 6,78% з 53,55±2,30 до 60,33±2,27 ($p < 0,05$) відповідно.

Із цього виходить, що вікове формування абстрактного мислення гравців відбувалося здебільшого поступово, з незначними річними приростами його коефіцієнтів, за винятком періоду істотного збільшення даних мисленневих функцій у 12 та 14 років.

Розвиток асоціативного мислення юних баскетболістів також характеризується двома періодами значних приростів показників ($p < 0,05$) – з 12 до 13 років та з 16 до 17 років, відповідно з 28,57±1,59 до 35,48±1,21% і з 40,40±2,20 до 50,86±1,80%. Інші вікові періоди щодо вдосконалення асоціативного мислення менш сприятливі (прирости його коефіцієнтів були в межах 0,86–4,08% за рік).

Отже, активне становлення асоціативного мислення баскетболістів 10–17 років відбувалося впродовж двох сенситивних періодів – у 13 та 17 років. Інші досліджувані вікові групи в досліджуваного контингенту характеризуються спокійною динамікою формування асоціативного мислення.

Операційне мислення в гравців указаної ігрової діяльності інтенсивно розвивалося тільки з 10 до 11 років, коли його показники одразу зросли на 18,66% (з 57,88±3,28 до 76,54±3,77%) ($p < 0,05$). Потім, від 11 до 17 років, коефіцієнт операційного мислення збільшився ще на 12,03%, але вже без значних річних його приростів.

Із цього випливає, що покращення операційного мислення юних баскетболістів найбільш виражено в період від 10 до 11 років, а подальша динаміка коефіцієнтів цієї мисленнєвої функції була незначною.

У розвитку логічного та просторового мислення, на відміну від описаних вище мисленнєвих процесів, спостерігалися три сенситивні періоди, де відмічалися відчутні прирости їхніх коефіцієнтів ($p < 0,05$). Так, наприклад, значні покращення логічного мислення припадали на 12, 13 та 14 років, зокрема від 11 до 12 років – з $60,38 \pm 2,53$ до $73,71 \pm 2,90\%$, від 12 до 13 років – з $73,71 \pm 2,90$ до $81,94 \pm 1,88\%$, від 13 до 14 років – з $81,94 \pm 1,88$ до $87,67 \pm 1,96\%$. Слід також відмітити незначне його зниження в 11 років. Прирости просторового мислення відбувалися в більш старшому віці юних баскетболістів – у 14 (на $16,55\%$), 16 (на 18%), та 17 (на $8,95\%$) років, про що свідчать такі показники: $45,56 \pm 2,99\%$, $65,36 \pm 3,03\%$ і $74,31 \pm 2,39\%$ відповідно.

Якщо характеризувати сумарні вікові прирости різновидів мислення в баскетболістів 10–17 років, то можна відмітити найвищі значення стосовно становлення просторового мислення $50,08\%$ (у 10 років $24,23 \pm 3,63$, а в 17 років $74,31 \pm 2,39\%$). Сумарний же приріст коефіцієнтів операційного мислення становив $30,69\%$, логічного – $28,86\%$, асоціативного – $24,80\%$ й абстрактного – $24,56\%$.

Отже, аналіз показників різновидів мислення юних баскетболістів показав, що становлення їхніх мисленнєвих процесів відбувалося поступово, з віком, окрім сенситивних періодів, де відмічалися значні покращення коефіцієнтів тактичного мислення. Це говорить про те, що накопичені дані попереднього досвіду – відчуття, сприйняття, уявлення та раніше набуті теоретичні знання – впливають на формування мислення юних гравців. Аналогічної думки притримуються О.В.Степаносова [7] та І.Д.Глазирін [8]. Цей факт може бути підставою вважати, що ігрова діяльність не є фактором впливу на формування абстрактного, асоціативного, логічного, операційного та просторового мислення юних баскетболістів.

У результаті отриманих даних контролю тактичного мислення в захисті ми встановили, що його коефіцієнт у спортсменів з 10 до 11 років не мав вірогідного зростання. Зі збільшенням ігрового досвіду, починаючи з 12 років, спостерігалися значні прирости цього показника ($p < 0,05$). Так, з 11 до 12 років спостерігався найбільший приріст показників тактичного мислення в захисті – на $11,18\%$, де коефіцієнт тактичного мислення становив $46,56 \pm 0,26\%$; до 13 років приріст склав $6,81\%$ ($53,37 \pm 3,06\%$); у 14 років збільшення цього показника становило – $7,24\%$ ($60,61 \pm 1,53\%$). Віковий період з 15 до 17 років характерний лише незначним покращенням коефіцієнта тактичного мислення в захисті досліджуваного контингенту спортсменів.

Таким чином, проведення кореляційного аналізу між абстрактним, асоціативним, логічним, операційним і просторовим мисленням та коефіцієнтом тактичного мислення в захисті баскетболістів 10–17 років показало, що залежність з абстрактним мисленням у спортсменів характеризується слабким зв'язком з 10 до 12 років, середнім зв'язком – з 13 до 15 років і сильним – у 16 та 17 років. При цьому вірогідна кореляція виявлена у період із 13 до 17 років. Коефіцієнт тактичного мислення юних баскетболістів у захисті подано в табл. 2.

Отримані дані кореляції з асоціативним мисленням свідчать про їхній середній взаємозв'язок у всіх досліджуваних, за винятком спортсменів 14 та 15 років, у яких виявлено високий рівень кореляції. Можна стверджувати, що вірогідна кореляція між абстрактним, асоціативним мисленням і коефіцієнтом тактичного мислення в період з 13 до 17 років свідчить про істотну залежність формування тактичного мислення під час гри в захисті від їх удосконалення з віком.

Таблиця 2

Взаємозв'язок різновидів мислення з коефіцієнтом тактичного мислення юних баскетболістів у нападі, % (M±m)

Вік, роки	Абстрактне n=20		Асоціативне n=20		Логічне n=20		Операційне n=20		Просторове n=20	
	М	м	М	м	М	м	М	м	М	м
10	0,21	слабкий	0,39	середній	0,18	слабкий	0,36	середній	0,20	слабкий
11	0,24	слабкий	0,37	середній	0,19	слабкий	0,35	середній	0,27	слабкий
12	0,28	слабкий	0,44	середній	0,38	середній	0,34	середній	0,34	середній
13	0,63	середній	0,66	середній	0,42	середній	0,37	середній	0,59	середній
14	0,68	середній	0,71	сильний	0,36	середній	0,38	середній	0,70	сильний
15	0,67	середній	0,71	сильний	0,25	слабкий	0,42	середній	0,74	сильний
16	0,72	сильний	0,68	середній	0,21	слабкий	0,56	середній	0,72	сильний
17	0,71	сильний	0,68	середній	0,20	слабкий	0,63	середній	0,79	сильний

Вірогідних кореляційних зв'язків між логічним і тактичним мисленням у захисті ми не виявили, а вірогідні значення виявлені щодо операційного мислення в період з 15 до 17 років.

Найбільш виражена взаємозалежність коефіцієнта тактичного мислення в захисті була відмічена з просторовим мисленням, оскільки крім середнього достовірного зв'язку в 13 років спостерігаються сильні вірогідні зв'язки з 14 до 17 років (див. табл. 2).

Отже, основою формування тактичного мислення баскетболістів 13–17 років у захисті є високий рівень розвитку абстрактного, асоціативного й просторового мислення та досвід ігрової діяльності юних спортсменів.

Висновки

1. У формуванні різновидів мислення баскетболістів 10–17 років відмічалася позитивна та хвилеподібна динаміка з періодами їхніх значних приростів, які можна вважати чутливими:

- один період у формуванні операційного мислення в 11 років;
- два періоди в становленні абстрактного та асоціативного мислення, відповідно у 12 та 14 років і в 13 та 17 років;
- три періоди у формуванні логічного й просторового мислення, відповідно з 12 до 14 років та в 14, 16 і 17 років.

2. Активний розвиток тактичного мислення юних баскетболістів під час гри в захисті розпочинається у 12 років і продовжується до 14-річного віку.

3. Характер кореляцій коефіцієнта тактичного мислення юних баскетболістів у захисті з різновидами мислення показав достовірні середні й сильні його зв'язки з абстрактним, асоціативним і просторовим мисленням у віці від 13 до 17 років.

4. Основами формування тактичного мислення баскетболістів 10–17 років є не менш ніж дворічний ігровий досвід і високий рівень розвитку абстрактного, асоціативного та просторового мислення.

1. Поплавський Л. Ю. Баскетбол / Леонід Юзефович Поплавський. – К. : Олімпійська література, 2004. – 448 с.
2. Арбузин И. А. Развитие игрового мышления у юных футболистов 12–13 лет : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теория и методика физического воспитания, спортив-

ной тренінжки, оздоровителънои та адаптоивнои фзицескои кулътури” / Арбузин Игорь Александрович. – О., 2006. – 20 с.

3. Фролова Л. Методика діагностики спеціальних розумових здібностей гандболісток / Л. Фролова, І. Глазирін // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 1. – С. 109–113.
4. Супрунович В. О. Діагностика і формування ігрового мислення футболістів різної статі на етапах багаторічного спортивного вдосконалення / В. О. Супрунович, І. Д. Глазирін // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – № 2.
5. Козак Л. М. Автоматизированная система определения характеристик интеллектуальной и эмоциональной составляющих психического статуса здоровья человека / Л. М. Козак, В. Елизаров // Украинський журнал медичної техніки і технології. – 1995. – № 3. – С. 59–66.
6. Базілевський А. Методика контролю тактичного мислення баскетболістів / Андрій Базілевський, Іван Глазирін // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2010. – № 2. – С. 214–216.
7. Степаносова О. В. Современные представления об интуиции / О. В. Степаносова // Вопросы психологии. – 2003. – № 4. – С. 133–143.
8. Глазирін І. Д. Механізми біологічного дозрівання дітей пубертатного періоду : монографія / І. Д. Глазирін. – Черкаси, 2010. – 168 с.

Рецензент: канд. мед. наук, доц. Калуський З. В.

УДК 796.8: 616-001

ББК 75.715

Олександр Лучко,

Ольга Альнікіна

ТРАВМАТИЗМ У СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВАХ

У статті наведено дані щодо травматизму в спортивних єдиноборствах. Систематизовано причини й визначено шляхи профілактики травматизму в різних видах спортивної боротьби.

Ключові слова: спортивні єдиноборства, травматизм, профілактика.

В статъе приведены данные по травматизму в спортивных единоборствах. Систематизированы причины и определены пути профилактики травматизма в различных видах спортивной борьбы.

Ключевые слова: спортивные единоборства, травматизм, профилактика.

The article gives analysis of the literature concerning the traumatism in combat sports. The reasons of traumatism are systematized and ways of combat traumatism prophylaxis are counted.

Key words: combat sports, traumatism, prophylaxis.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. В олімпійському й традиційному спорті досягнення високого спортивного результату залежать не лише від бажання спортсмена, матеріальної забезпеченості, але й від уникнення ризику травматизму. Є види спорту, у яких нанесення травми своєму противникові зумовлене правилами. До таких видів спорту відносяться бокс, кікбоксинг і деякі різновиди єдиноборств. В інших видах спорту правила не декларують нанесення травм суперникові, але ставлять їх у важкі травматичні ситуації (наприклад, хокей із шайбою) [1; 3]. Є види спорту, у яких правилами змагань передбачено припинення поединку як обов'язку судді, якщо дія одного зі спортсменів може спричинити травму іншого. До таких видів спорту відносяться вільна та греко-римська боротьба. Правила із цих видів спорту часто змінюються: прийоми боротьби, які найчастіше призводять до травм, забороняються, а борці, які порушують такі правила, можуть бути навіть дискваліфіковані під час змагань. Але навіть і такі жорсткі заходи, на жаль, не дають належного ефекту.

Сучасні змагання борців греко-римського та вільного стилів характеризуються високою щільністю активних дій упродовж усього поединку. Із цією особливістю змагань пов'язане зростання обсягу тренувальних навантажень спортсменів. Сьогодні зросла й кількість змагань, посилилася конкуренція як на національному, так і на міжнародному